

Marx för börsmäklare

Att Marx aldrig fick se den offentliga sektorns expansion ska inte hållas emot honom. Kapitalismens grundläggande motsägelser är desamma, skriver Stefan Lindgren.

Den börsmäklare som har läst *Kapitalet* behöver knappast förlora pengar på vare sig ryska aktiefonder eller på några oförsiktiga placeringar i det ostasiatiska korthuset.

Marx-seminariet 3

Kapitalet slår först emot läsaren som en stridskrift och ett lysande undersökande reportage sprängfyllt med hänvisningar till börsnyheter och utskottsutlåtanden, varvat med Shakespeare och *Den Heliga Skriften*. Men samtidigt står "Kapitalet" över hans andra stridskrifter eftersom det var främst där han ansträngde sig "att blottlägga det moderna samhällets ekonomiska rörelselag". Mervärdeteorin formulerar principen för hur kapitalisterna tillägnar sig mervärdet (bruttovinsten). Detta kommer inte från handelsledet utan från arbetet, en vara som de ständigt underbetalar.

Lagen om sammanbrottet

Med utgångspunkt från Marx' studier har senare en rad efterföljare (som Rosa Luxemburg, Henryk Grossman, Otto Bauer, Paul Sweezy och Shigeto Tsuru) försökt sig på att i matematiska termer formulera en "lag om det kapitalistiska systemets sammanbrott". Grossman lade 1929 fram en formel som under givna förutsättningar innebar att kapitalismen skulle vara finito inom 34 år!

Det lukade naturligtvis lång väg av en historiedeterminism som var Marx främmande. Med en obetydlig ändring av konstanterna i Grossmans ekvation kan kapitalismen få en tidsfrist på 3 300 år, så läsaren kan andas ut.

Icke desto mindre bidrog alla dessa modeller till att belysa Marx' teori. Han såg orsaken till kapitalismens återkommande kriser i motsättningen mellan å ena sidan "armotet och konsumtionens begränsning hos massorna" och å andra sidan kapitalismens drift att utveckla produktionskapaciteten "som om blott samhällets absoluta produktionsförmåga bildade dess gräns" (*Kapitalet* III:460).

Kapitalismen bygger på vinstmaximering, och åstadkommer detta genom lönedepression och/eller investeringar i modernare utrustning. Ju mer förfinad produktionen blir, desto lägre blir löneandelen. I makroekonomiska termer betyder det att kapitalismens innebodo strävan efter ökad vinst leder till ökad produktions-

Ett politiskt samtal

kapacitet å ena sidan, men å andra sidan förhindrar den att efterfrågan växer i den takt som behövs för att realisera produktionen.

Knappast någon ekonom har kunnat vederlägga Marx på denna punkt. Andra kriteorier är sämre – från uppfattningen att kriserna resultat av solfläckarnas rörelse (1800-talsekonomen W S Jevons) till teorin om rent psykologiska cykler av "förväntningar och osäkerhet" (D C Rowan, modern universitetsguru).

Med utgångspunkt från Marx visade sedan Otto Bauer och Eysay Domar att kapitalismen i en matematiskt renodlad modell bara kan fungera när både konsumtion och nationalinkomst ökar i accelererande takt, mest dock konsumtionen. Det är villkor som i stort var uppfyllda under de första efterkrigsdecennierna. Och kan man säkert tillägga: som bäst uppfylldes av välfärdsekonomier med starka fackföreningar och hög relativ jämlikhet.

Det matematiska beviset för kapitalismens krisbenägenhet är alltså ganska enkelt och finns i tillgänglig form hos Paul M Sweezy's *Teorin för den kapitalistiska utvecklingen* (Stockholm, 1970).

Problemet är snarare att analysera varför denna inneboende tendens inte gett kraftigare utslag än den gjort under systemets 500-åriga existens.

Kapitalismen är, säger Marx, "ingen fast kristall utan en organism som kan omvandlas och upphöjligt är stadd i omvandling" (I:6). Marx såg flera krismoderande faktorer som utrikeshandeln och uppkomsten av en särskild skyddad sektor med lågräntabla industrier (järnvägar, gruvor). I vår tid handlar det om efterfrågebuffertar som den offentliga sektorn, det militär-industriella komplexet, för att inte tala om de rena kriget, som med sin "skapande förstörelse" (Schumpeter) har en oöverträffad vägledande effekt på efterfrågan.

I kapitalismens högberg, New York City, lever 40 procent av barnen under fattigdomsgränsen. Barnadödligheten är av tredje världen-klass.

Marx hade visserligen mycket höga tankar om matematiken, som han ansåg att ekonomin måste tillägna sig, men det avgörande var den levande holistiska analysen, just den han utför i *Kapitalet*.

Den beskrivning av de centripetal krafterna i sin tids kapitalism, den växande klyftan mellan dem som har och inte har, bär i det väsentliga giltighet. I kapitalismens högberg, New York City, lever 40 procent av barnen under fattigdomsgränsen. Barnadödligheten är av tredje världen-klass.

De rika blir rikare

Mellan 1980 och 1996 har andelen av de totala inkomsterna som går till de rikaste fem procenten familjer i USA ökat från 15,3 till 20,3 procent, medan de fattigaste 60 procenten fallit från 34,2 procent till 30 proc. Varje procent motsvarar en omfördelning av inkomster på 38 miljarder dollar.

Inkomsterna efter skatt minskade 1977-94 för de 80 procenten sämst ställda. Även den solida amerikanska medelklassen, som burit upp kapitalismen, håller på att offras på dess altare. Bara toppskiktet ökar förtjänsterna. Den rikaste procenten har i snitt fått påökt med 133 000 dollar/år.

450 globala dollarmiljardärer har en förmögenhet som överstiger den sammanlagda BNP i låginkomstländer med 56 procent av världens befolkning (den kanadensiska ekonomiprofessorn Michel Chossudovsky i *Truth in media* 10/11 1997).

USA-klanen Walton är god för 27 miljarder dollar, vilket är i samma storleksordning som 120 miljoner bangladeshares BNP. Utvecklingen i de nya kapitalistiska ekonomierna gör att Marx' beskrivningar framstår som ännu mer skrämmande aktuella.

Den *comprador*-feodala klan som styr Rysslands marknadsreformer har lyckats reducera löneandelen i BNP till 28 procent (motsvarande andel i väst ligger runt 50 proc). Följaktligen har den

ryska industrin idiotstoppats. Börsen, med ett totalt börsvärde på Rysslands näringsliv som uppgår till en sjundedel av Stockholmsbörsens, är en Potjomkinkuliss som kan bryta samman över en dag. Lika fort som Indonesien förvandlades från lovande tigerekonomi till brinnande laglöst inferno.

Makroekonomiska analyser som bortser från att Ryssland sedan "reformernas" början haft en överdödlighet på flera miljoner är inte värda bläcket de skrivits med.

Marx abstraherar inte som dagens liberala ekonomer från systemets mänskliga offer, utan sätter dem i centrum för analysen (I: 425):

Vi har också sett hur dessa motsättningar frambringat den industriella reservarmens vidunder, en armé som hålls på svältgränsen för att vara disponibel för den kapitalistiska efterfrågan. Motsättningarna löper linan ut i periodisk mass-slakt av arbetarklassen, i omätligt fördömande av arbetskraft och i en samhällslig anarki, som omvandlar varje ekonomiskt framsteg till ett öppet nödtillstånd.

Vi borde dela Marx' upprördhet över världens tillstånd. UNESCO anser att en halv miljon barn dör varje år till följd av de fattigaste ländernas skuldberda. 11 miljoner barn dör varje år i botliga sjukdomar, anser WHO.

Men Marx stannar inte vid den moraliska upprördheten. Han visar hur kapitalismen lagbundet – om än inte i varje konkret situation

Ett politiskt samtal (forts)

Ur *Fliegende Blätter* 162 (ca 1848)

ofrånkomligt – får dessa uttryck. För varje vaken iakttagare med minimala insikter i Marx' arbeten och i dagsläget är kapitalismens sammanbrott på sikt oundvikligt.

När den första stora depressionen började i USA 1929 med två upprepa börschocker var den förhärskande skolan, Harvard Economic Society, snabbt framme och förklarade att "produktionsaktiviteten... definitivt är på väg mot återhämtning" (citerat efter Galbraith, *The Great Crash* 1929). Men nya skalv av liknande magnitud återkom såväl 1932, 1933 som 1937. "Lösningen" på världskrisen kom först med krigsrustningarna.

"Svarta måndagen" den 19 oktober 1929 var förfälsat på Wall Street övertroffade 22,6 procent på en timme.

Krascher och framtiden

Liberala ekonomer drog inga långsiktiga slutsatser. Ett nytt skalv inträffade 27 oktober 1997 med 7 procent fall. Fortfarande utan att det väsentligt påverkar de förhärskande analyserna. Västlandet – och halverad arbetslöshet – står fortfarande bara runt hörnet.

P/E-talen på Standard & Poors 500-lista har idag stigit oroväckande till 25,8, långt över de 22,4 som gällde månaderna före "svarta måndagen". Spekulanterna är beredda att betala mer och mer för varje dollars utdelning under stigande börs. Vid sjunkande börs kommer botten att gå ur snabbare än vi varit vara vid. Samma volatilitet uppvisar valutahandeln – en ny gigantisk luftbanshot, där bara 15 procent av transaktionerna motsvaras av varuföden och verkliga kapitalrörelser.

För varje vaken iakttagare med minimala insikter i Marx' arbeten och i dagsläget är kapitalismens sammanbrott på sikt oundvikligt.

Efter de första asiatiska skalven skrev *Financial Times* den 2 januari:

Krisen kan sprida sig, inte bara till andra nyligen industrialiserade länder, utan ännu djupare till Japan och den kan bryta ut i andra utvecklade länder. När sådana tyfoner ska slå till kan aldrig förutsägas. Men ingen som betraktar den finansiella bilden idag kan vara säker på att den inte kommer att slå till mer centralt under 1998.

Finansexperten känner i bästa fall oron, men uppfattar den psykologiskt, ser inte dess djupare orsaker. Och i den mån finansliten ser katastrofen nära sig, gör den sitt jobb och förbereder sig att tjäna pengar på den.

Det borde vara argument för en obunden ekonomisk debatt, där den marxiska analysen uppdatras och provas på nytt. De som tvivlar på att kapitalismen är mänsklighetens enda återstående livsform, bör tillsammans söka utforma alternativ.

STEFAN LINDGREN

• Citatet

Det som skulle kunna kallas hets mot folkgrupp ligger underförstått i själva den ideologi som Berner öppet företräder.

– Jesús Alcalá
i *Dagens Nyheter*, 26/5